

ANTAL ILDIKÓ

„Létesítsünk villamossági múzeumot!”

A Magyar Elektrotechnikai Múzeum története

A szerző áttekintést ad a Magyar Elektrotechnikai Múzeum megalakulásának előzményeiről és körülményeiről, az 1970. évi alapítástól, majd 1974. évi megnyitástól napjainkig. A gyűjteményként alakult intézmény 1981-ben nyerte el a múzeumi rangot, 1987-ben pedig a gyűjteményeinek otthont adó épületet nyilvánították műemlékké. Később a fenntartás nehezebbé vált, 2006-ban a Múzeum az Országos Műszaki Múzeum fiókintézménye lett. Ma a Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum fiókintézményeként működik. Régebbi ipari és társadalmi támogatóival továbbra is zavartalan a kapcsolata.

A hazai Elektrotechnikai Múzeum létrejöttének története egybeesik azon kezdeményezésekkel, pozitív törekvésekkel melyeket a villamosenergia-ipar, az iparág, illetve a Magyar Elektrotechnikai Egyesület szakembergárdája tett az elektrotechnikai ipar terjesztésére és fellendítésére, a magyar mérnöki kultúra terjesztésére, az elődök kiemelkedő alkotásainak megbecsülésére, műszaki nagyjaink tiszteletére.

A kiegyezést követő évtizedek Magyarország gazdaságtörténetében a modern iparosodás kibontakozásának, a gépi nagyipar kialakulásának, látványos és eredményes fejlődésének időszaka. Mozgató rugói tudósok, mérnökök, kutatók, oktatók voltak, akik kiemelkedő szerepet játszottak a világ műszaki és természettudományos fejlődésében. Az eredményes kutatómunka érdekében az egyes iparágak szakemberei társaságokba, egyesületekbe, szövetségekbe tömörültek, melyek szerves részét képezték Magyarország gazdasági és közéletének. Néhány ismert csoportosulás ezek közül: Magyar Királyi Földtani Intézet (1869), Magyar Mérnök Egylet (1867), Magyar Mérnök és Építész Egylet (1872), Országos Erdészeti Egyesület (1866), Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület (1892), Matematikai és Physikai Társulat (1891), *Magyar Elektrotechnikai Egyesület* (1900), Magyar Chemikusok Egyesülete (1907). Ezek a társaságok létrehozták tudományos folyóirataikat, melyekben a tudományághoz kapcsolódó szakcikket jelentettek meg, de hírt adtak az egyesületek belső életéről is. Ilyen szaklapok, melyek közül néhány már technikatörténeti kuriózumnak is számít, a következők voltak: Földtani Közlöny, Erdészeti Lapok, Bányászati és Kohászati Lapok, Matematikai és Physikai Lapok, Műegyetemi Lapok, Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye, Magyar Chemiai Lapok, Vegyészet Lapok, Magyar Chemikusok Lapja, Polytechnikai Szemle, *Elektrotechnika*. Ez utóbbi volt a *Magyar Elektrotechnikai Egyesület* hivatalos szaklapja.

A lapon keresztül számos neves szaktekinetly tett javaslatot műszaki múzeum létrehozására. TIHANYI NÁNDOR a müncheni *Deutsches Museum*-ban tett tanulmányútjának beszámolójában részletesen megemlékezik a múzeumban felhalmozott óriási mennyiségű elektromos berendezésről, illetve a múzeumi tárgyakról. Felvetette azon eszmét, „.... hogy az Egyesület és az Országos Iparegyesület karöltve tegyék meg a kezdeményező lépést egy hasonló magyar múzeum felállítására, ahol a magyar elektrotechnikai ipar fokozatos fejlődése meg lenne örökítve, de ahol képviselve volna a világ összes elektrotechnikai ipara is.”¹ Az Egyesület alapszabályában már ekkor leszögezte egy könyvtár és egy szakmúzeum létesítését is.

Erre az időszakra készült el a bécsi *Technikai Múzeum*, ahol a kiállítási anyag összeállításában nagy hangsúlyt helyeztek az elektrotechnikára is. Az Elektrotechnika lap hasábjain beszámolót is írnak erről, ahol megjegyzik: „A mi Ganz-gyárunk régi, történelmi becsű dynamogépeit és transzformátorjait is itt találhatjuk.”²

Az 1920-30as években nagyon erős *propaganda* indult el a villamos ipar, kiemelten a Székesfővárosi Elektromos Művek részéről a villamosság terjesztése és népszerűsítése érdekében. Kiállítások keretében mutatták be az új, működő készülékeket, szakmai előadásokat szerveztek, bemutattva és ismertetve a magyar villamosenergia-ipar addig elért, világviszonylatban is jelentős alkotásait.

Az Egyesület által létesítendő múzeum továbbra is sok szakembert és mérnököt foglalkoztatott. A társaság szakmai fórumain, egyes szakosztályi ülésein, valamint az *Elektrotechnika* hasábjain keresztül hangot is adtak ezen törekvéseknek: „*Létesítsük a magyar villamossági múzeumot a múlt megőrzésére, a jelen okulására, a jövő irányítására; létesítsük eddigi dicsőséges úttörő munkánk igazolására, megbecsülés szerzésére, honfitársaink önbizalmának fokozására; a tanulóifjúság és a nagyközönség oktatására, ismereteinek fejlesztésére.*”³

Az *Energia Világkonferencia* 1938-ban Bécsben tartotta részülését, melynek megkezdése előtt magyarországi tanulmányi kirándulásra hívta meg a résztvevőket: „A Bizottság célja volt elsősorban betekintést nyújtani a külföldieknek a magyar ipari életbe és energiagazdaságba.”⁴ Az érdeklődők megtekinthették Zipernowsky-Déri-Bláthy korszakalkotó találmányai közül a köpenytranszformátor és a magtranszformátor egy-egy, ma már múzeumi példányát. Ezekhez a felvilágosítást maga a tervező, BLÁTHY OTTÓ TITUSZ adta meg.

Mindezekkel párhuzamosan a magyarországi technika vezető személyiségei is újra felvetették egy műszaki múzeum létrehozásának kérdését. A Magyar Mérnök és Építész Egylet keretében elindult a tárggyűjtés. 1935-ben a MÁV Mészáros utcai épületében ideiglenesen megnyílt a Magyar Műszaki Múzeum. 1939-ben a vasút visszaigényelte az épületet, ezért az illetékes minisztérium úgy döntött, hogy Kassára viszi át a múzeumot. Így 1943-ban Kassán nyitották meg újra a Magyar Műszaki Múzeumot. A háború közbeszólt, s az elcsatolt területekkel együtt a Kassán létrehozott műszaki múzeumot is elveszítette Magyarország. 1954-ben a kormány létrehozta a történelmi technikai értékek nyilvántartásba vétele céljából a Műszaki Emlékeket Nyilvántartó és Gyűjtő Csoportot, mely eredményesen látott neki az újabb gyűjtésnek. A begyűjtésre 1964-ben raktárt is létesített a Kaposvár utcában. 1973 január elsejével a kormány a Műszaki Emlékeket Nyilvántartó és Gyűjtő Csoportot megszüntette, illetve Országos Műszaki Múzeum néven országos múzeummá alakította át.

Közben az egyes iparágak, felismerve a szakmájukban hordozott kulturális, nemzeti értékeket, kezdeményezték, majd a sikeres összefogás eredményeképp létrehozták saját gyűjteményeiket, melyek közül később több megkapta a szakmúzeum minősítést. Ezen törekvések alól a villamosenergia-ipar sem volt kivétel.

1961-ben a Budapesti Műszaki Egyetemen emlékkiállítást rendeztek ZIPERNOWSKY KÁROLY professzor szobrának leleplezése alkalmából. A tárlat fontosságán és jelentőségén túl kiemelik annak hiányosságait is: „...nem állt rendelkezésre olyan szemléltető anyag, nincsenek olyan kisminták, amelyek – jelen esetben az elektrotechnika és elektrotechnikai iparunk kifejlődésének bemutatására is alkalmasak lennének. Nincsen olyan anyagunk, mely a fejlődés keresztmetszetét adhatná: ábrázolni tudná a múlt kapcsolatát a jellel.”⁵

Az Egyesület több évtizedes kezdeményezése egy Elektrotechnikai Múzeum érdekében az 1960-as évek végére körvonalazódott ki. Ez az időszak az ún. gazdasági mechanizmusnak az időszaka volt, amikor kicsit szokatlan rendelkezések láttak napvilágot. Az egyik ilyen rendelkezés értelmében, lehetőleg minden régi gépet, készüléket, műszert ki kellett selejtezni, mert – a főkönyvelők szerint – amelyeket egy meghatározott időpontig kiselejteznek, azoknak a maradék értéke nem terheli a vállalati eredményt. Ennek eredménye az lett, hogy mindent, akár indokolt volt, akár nem, selejtezték. Sajnos, így több értékes, a műszaki fejlesztés szempontjából mérőföldkövet jelentő berendezés került a szemétdombra, jobb esetben a MÉH-be.

1969-ben a Zemplén megyei Kőkapunál a Magyar Elektrotechnikai Egyesület elnök-titkári értekezletén döntötték el – a visszaemlékezők szerint egy baráti beszélgetés kapcsán – , hogy a fenti probléma orvoslására múzeumot kell alapítani. SCHILLER JÁNOS, az Egyesület társelnöke, illetve a Magyar Villamos Művek Tröszt vezérigazgatója szájából hangzott el az alapító mondat: „*Csináljunk egy elektrotechnikai múzeumot, én minden támogatást megadok.*”⁷ A feladatok szervezésével KIRÁLY ÁRPÁDOT, a Budapesti Elektromos Művek főosztályvezetőjét bízta meg.

A Magyar Elektrotechnikai Egyesület is megkezdte a Magyar Elektrotechnikai Múzeum előkészítését és az Elektrotechnika lap hasábjain keresztül intenzív gyűjtőkampányt indítottak el: „*Kérjük t. Olvasóinkat, hogy az országos érdekű célkitűzést támogassák és nyújtsanak segítséget a múzeum kiállítási anyagának felkutatásával, gyűjtésével és rendelkezésre bocsátásával...*”⁸ KIRÁLY ÁRPÁD vezetésével megalakult egy gyűjtő csoport, s a gyűjtött anyag ideiglenes elhelyezésére a kaszásdűlői alállomás régi vezénylő épületében biztosítottak helyet. Az Egyesület előirányozta, hogy 75 éves jubileuma alkalmából az elektrotechnikai múzeumot meg kell nyitni: „*...bármilyen, az elektrotechnika tárgykörébe tartozó, muzeális jellegű anyag lelőhelyét csak közölni kell az egyesülettel, minden további teendőt elvégez a múzeum szervezésével foglalkozó lelkes gárda. Ha sikerül a következő három év alatt a múzeum anyagát teljesebbé tenni, akkor 1975-ben, egyesületünk jubileumi évében megnyílhatna az elektrotechnikai múzeum.*”⁹ 1974-ben megalakult egy operatív bizottság a Magyar Elektrotechnikai Egyesületen belül, melynek feladata volt a 75 éves jubileum előkészítése. Király Árpád ekképp emlékezik vissza: „Nekem, mint a bizottság egyik tagjának az volt a dolgom, hogy a gyűjteményt a kaszásdűlői telephelyről a Kazinczy u. 21. szám alatti transzformátor épületébe áttelepítsem, az épületet átalakítassam olyanná, hogy fogadni tudja a kiállítási tárgyakat, továbbá egy kiállítást készítsek elő, az egyesület 75 éves jubileuma alkalmából.”¹⁰

Az Egyesület, megalakulásának 75 éves évfordulóját felhasználta arra, hogy a sajtó, a rádió és a televízió útján széleskörű tájékoztatást adjon az erőssáramú elektrotechnika szerepéről és jelentőségéről, valamint fejlődésének irányairól. Remek alkalom volt ez a hön áhított elektrotechnikai múzeum megnyitására is. Így a *jubiláló kiállítást a Budapesti Elektromos Művek üzemén kívül helyezett, Kazinczy utcai 30/10 kV transzformátor-állomásában nyitották meg.* Ekkor még Magyar Elektrotechnikai Gyűjtemény volt a hivatalos rangja.

Az 1970. évi alapítás és az 1975. évi megnyitás óta eltelt idő alatt mintegy 3000 db muzeális értékű műtárgyat gyűjtöttek össze a szakemberek. A gyűjteményi anyagot az épület három szintjén helyezték el. A tárlatokban a villamos gépgyártás, készülékgyártás, a villamos energiaszolgáltatás, a fogyasztói berendezések, a villamos műszerek és az elektrotechnika oktatásának történetét mutatták be. A műtárgyak ki nem állított része a padlástérben kialakított gyűjteményi raktárban került elhelyezésre. A múzeum könyvtárral is kiegészült, amelynek alapját a Magyar Elektrotechnikai Egyesület könyvtári anyaga képezte. A Magyar Elektrotechnikai Gyűjtemény a Budapesti Elektromos Művek keretében működött, amely anyagi és személyi vonatkozásban egyaránt gondoskodott a fenntartásról.

A múzeumi szakfelügyelet már ekkor javaslatot tett, hogy a Kazinczy u. 21. szám alatt található épületegyüttes hátsó részét, az 1893-ban épült áramátalakító állomás épületét a nagy gépek kiállítására mindenképpen mentse meg.

Ebben a fenntartó, s egyben az ingatlan tulajdonosa, a Budapesti Elektromos Művek partner volt, s az elektrotechnikai múzeum időközben felállított Tudományos Tanácsának javaslatára elhatározta a hátsó épület jövőbeni múzeumi célra való hasznosítását. Ehhez, az akkor még ott működő mérőóra hitelesítőnek új helyet kellett keresni, de a megegyezés értelmében ezt követően a múzeum megkapja az épületegyüttes hátsó részét is.

1981-ben tett szakfelügyelői javaslat alapján a múzeum alkalmas lett a *múzeumi rangra*. A Művelődési Minisztérium működési engedélye alapján országos gyűjtőkörrel rendelkezett a gyűjtemény, mely kiterjedt a magyarországi elektromos ipar minden területére. Mint látható, a gyűjtemény kibővült annyira, s megfelelt a követelményeknek, hogy 1982. június 23-án a Művelődési Minisztérium és az Ipari Minisztérium országos gyűjtőkörű szakmúzeummá nyilvánította: „A

Művelődési Minisztérium úgy ítélte meg, hogy a Magyar Elektrotechnikai Gyűjtemény eddigi tevékenysége, gyűjteményi anyaga, kiállítása alapján megfelel mindazon kritériumoknak, amelyeket egy országos gyűjtőkörű múzeum tevékenységéhez mi megszabtunk.”¹¹

Ekkor került sor a múzeum újonnan kialakított könyvtárának megnyitására is, amelyben a Magyar Elektrotechnikai Egyesület könyvei is elhelyezésre kerültek.

Az ünnepélyes megnyitóról a TV híradó is beszámolt: „Gyarapodott a magyarországi múzeumok száma. A Budapesti Elektromos Művek felügyelete alá tartozó erősáramú elektrotechnikai gyűjteményt ünnepélyesen múzeummá avatták. Az új rangot és feladatot jelentő működési engedélyt a Művelődési Minisztérium közgyűjteményi főosztálya nevében Román Mária adta át Király Árpádnak, a múzeum vezetőjének....a gyűjtemény tovább gyarapodott, állandó kiállítássá rendeződött, majd könyvtárral egészült ki, mely könyvtárban mára kilencezer kötetnyi könyv áll a szakemberek rendelkezésére. A Budapesti Műszaki Egyetem Villamosmérnöki Kara, valamint a Kandó Kálmán Villamosipari Műszaki Főiskola oktatási tervének részeként kezeli az itt összeállított tudományos technikatörténeti kiállítást...”¹²

A múzeumi épületegyüttest az akkori Országos Műemléki Felügyelőség 1987-ben műemlék jellegűvé nyilvánította, ami a mai törvények alapján műemlék épületnek felel meg.

Az, hogy a múzeum mind hazai, mind nemzetközi viszonylatban is sikereket ért el, s hogy szakmai munkájában az 1990-es évekre elérte csúcspontját, s a rangos műszaki múzeumok sorába emelkedhetett, az Király Árpád akkori múzeumigazgató érdeme. Felismerte, hogy ez az utolsó óra a már használaton kívüli, műszaki szempontból elavult, de ipartörténeti szempontból jelentős technikai berendezések megmentésére az utókor számára. Az ő érdeme volt, hogy a Magyar Elektrotechnikai Múzeum épületét műemlékké nyilvánították és ezzel, mint ipari emlék megmaradt az utókor számára. A technikatörténeti összekötők megszervezésével Király országos hálózatot alakított ki az iparági vállalatokon belül, akik munkájukkal szintén hozzájárultak a múzeum fejlődéséhez. Munkája elismeréseképp 1995-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend kiskeresztje kormánykitüntetéssel kapta a Magyar Elektrotechnikai Múzeum létrehozásáért és két évtizeden át végzett múzeumigazgatói tevékenységéért; 2004-ben pedig a hazai múzeumi szakma a Pulszky-díjjal ismerte el kiváló munkásságát.

1991-ben a Budapesti Elektromos Művek részvénytársasággá alakult át, melyben a többségi tulajdonos a Magyar Állam maradt. A múzeum épülete, berendezése és eszközei az ELMŰ Rt. tulajdonába kerültek, s a múzeum fenntartását továbbra is vállalta a társaság. 1996-ban a Magyar Állam többségi tulajdonát eladta a német RWE energiaszolgáltató társaságnak. Az eladási vagyonelemzésben már szerepelt a múzeum épülete és felszerelése, a muzeális gyűjteményi anyag viszont nem, így az állami tulajdonban maradt. A német tulajdonos képviselője a múzeum fennmaradása mellett döntött, de szükségesnek tartotta, hogy a többi villamosenergia-ipari vállalat is járuljon hozzá a működési költségekhez. Így 1997-ben a Villamosenergia-ipari Társaságok Szövetsége határozatot hozott, mely szerint tagvállalatai hozzájárulnak a múzeum költségeihez. A fő támogató továbbra is az ELMŰ Rt. maradt. 1999-ben a múzeum Kiemelten Közhasznú Társasággá alakult át, az alapító az ELMŰ Rt. volt. Térítésmentes mellékszolgáltatásként rendelkezésre bocsátotta a múzeum épületét, berendezéseit és eszközeit. A működési költségek kb. 60%-át a villamosenergia-ipari vállalatok és pályázatok, 40 %-át az ELMŰ Rt. biztosították.

2006-ban az Oktatási és Kulturális Minisztérium a Magyar Állam javára megvásárolta a Budapesti Elektromos Művek Rt-től a Kazinczy utca 21. szám alatt található ingatlant mindkét épület-együttesével. A múzeumnak otthont adó épületet az ELMŰ Rt. azzal a feltétellel adta el a Magyar Államnak, hogy a múzeum fenntartását a jövőben a kulturális tárca vállalja. Így a múzeum az Országos Műszaki Múzeum védőszárnyai alatt, annak filiáléjaként folytathatta munkáját.

Ezzel egyidőben Erzsébetváros Önkormányzata döntött arról, hogy kezdeményezi az ingatlan ingyenes önkormányzati tulajdonba adását közművelődési feladatainak ellátása, kulturális központ létrehozása érdekében.¹³ 2008-ban megszületett az ingatlan ingyenes átadására vonatkozó

határozat azzal a feltétellel, hogy az ingatlanon működő Elektrotechnikai Múzeum által használt területen a jövőben is fenn kell tartani az Országos Műszaki Múzeum használati jogosultságát.¹⁴

Mindeközben az önkormányzat határozatot hozott az ingatlan bérbeadásáról: „Budapest Főváros VII. kerület Erzsébetváros Önkormányzatának Képviselőtestülete úgy dönt, hogy a tulajdonában álló Budapest, VII. kerület Kazinczy utca 21. szám alatti 34262 hrsz.-ú ingatlanon lévő volt áramátalakító épületet 2008. szeptember 22-től 15+5 év határozott időre bérbe adja az Alternatív Kulturális Közösségek Uniója Egyesület...részére, kulturális tevékenység végzésére”¹⁵ A határozat értelmében a bérlő a bérleti jog ellenértékének megfizetése alól mentesült. Így az egykori áramátalakító épülete, melyben az előző fenntartók tervei szerint nemzetközi viszonylatban is jelentős méretű elektrotechnikai múzeum létesülhetett volna, a jövőben alternatív kulturális rendezvények helyszínéül szolgál.

Ezzel párhuzamosan Erzsébetváros Önkormányzata, az Elektrotechnikai Múzeum, valamint az Országos Műszaki Múzeum között jelenleg tárgyalások folynak a sikeres együttműködés lehetőségeiről. Ennek első lépéseként egy sikeresnek ígérkező funkcióbővítő városrehabilitációs pályázat keretében (KMOP-5.2.2./B) az Országos Műszaki Múzeum, mint az Elektrotechnikai Múzeum anyaintézménye, konzorciumi tagként vesz részt. Sikeres pályázat esetén, a múzeum épületének felújítására, udvarának kiállítási funkciókkal való feltöltésére kerül sor, mellyel része lesz Erzsébetváros „Kulturális utcája” projektjének.

A múzeum egykori fenntartójával és alapítójával, az ELMŰ Nyrt.-vel, a kapcsolat továbbra is együttműködő, a vállalat potenciális támogatója a múzeumnak, az iparág egyéb vállalataival együtt: a MAVIR Zrt., az MVM Zrt., az OVIT Zrt., a Paksi Atomerőmű Zrt., valamint a Budapesti Erőmű Zrt. A kapcsolat a Magyar Elektrotechnikai Egyesülettel máig is kiváló, mint szakmai védnök segíti a múzeum munkáját.

Irodalom:

1. Ifj. Stern Sándor: Tanulmányúti jelentés. Elektrotechnika. 1910. 164-165.
2. Mérei Emil: Technikai Múzeum. Elektrotechnika. 1918. aug.1. 119.
3. borosjenői Szabó Kálmán: Létesítsünk villamossági múzeumot! Elektrotechnika. 1934. 189.
4. Az Energia Világkonferencia bécsi részvétele. Elektrotechnika. 1939. 221.
5. Károlyi Zsigmond: Az elektrotechnika magyar úttörői. Elektrotechnika. 1961. 519.
6. Király Árpád visszaemlékezése. AD40-2008. Elektrotechnikai Múzeum adattári gyűjteménye.
7. Jelentés a magyar elektrotechnikai gyűjteményben, 1981 október 26-án tartott szakfelügyelői látogatásról. AD125-2008, Elektrotechnikai Múzeum adattári gyűjteménye.
8. Elektrotechnika, Felhívás. 1970. 125.
9. Elektrotechnika, Egyesületi Élet. 1972. 144.
10. Király Árpád visszaemlékezése. AD40-2008. Elektrotechnikai Múzeum adattári gyűjteménye.
11. Emlékbeszéd a 27. országos szakgyűjtemény múzeummá avatásán. AD 72-2008, Elektrotechnikai Múzeum adattári gyűjteménye.
12. AD 73-2008, Elektrotechnikai Múzeum adattári gyűjteménye.
13. Budapest Főváros VII. kerület Erzsébetváros Önkormányzatának Képviselő-testülete 660/2007. (XII.14.) számú határozata.
14. 2082/2008.(VI.30).Korm.h. A Budapest 34262 hrsz.ú, természetben az 1070 Bp. Kazinczy u. 21 szám alatt található ingatlan ingyenes önkormányzati tulajdonba adásáról. Határozatok Tára, 31.sz. 2008. június 30.
15. 394/2008. (IX.19.) számú önkormányzati határozat a Kazinczy utca 21. szám alatti ingatlan bérbeadásáról. Ki vonat, Budapest Főváros VII. kerület Erzsébetváros Önkormányzata Képviselő-testületének 2008. szeptember 19-én 9 órakor megtartott rendes nyilvános ülésének jegyzőkönyvéből.

A szerző címe:

A Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum Elektrotechnikai Múzeuma

1075 Bp. Budapest, Kazinczy utca 21.

Marger@freemail.hu